

16. [Шептицький А.]. Релігія без Бога / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. — 1933. — Ч. 7. — С. 2—3.
17. [Шептицький А.]. Розважання на Йордан / Андрей, Митрополит // Христос Наша Сила. — 1934. — Ч. 2. — С. 2—3.
18. Ювілей Високопреосвященого Митрополита // Місіонар. — 1926. — Лют. — С. 33—35.

Сергій Блавацький

УКРАЇНСЬКА ФРАНКОМОВНА, ФРАНКО-УКРАЇНОМОВНА,
ФРАНКО-РОСІЙСЬКОМОВНА ПЕРІОДИКА
КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ (1920—1930-ті рр.)

Зроблено спробу ідентифікувати, систематизувати та проаналізувати українську іношомовну періодику країн Центральної Європи (франкомовну, франко-україномовну, франко-російськомовну) міжвоєнної доби. Уперше в український журналістичнознавчий дискурс на основі історико-бібліографічного дослідження de visu введено шість видань. Здійснено класифікацію цих видань, окреслено їхні функції та сформульовано перспективи дослідження.

Ключові слова: українська іношомовна періодика, Центральна Європа, франкомовна, франко-україномовна, франко-російськомовна, газета, бюлетень, журнал.

Сделано попытку идентифицировать, систематизировать и проанализировать украинскую иноязычную периодику стран Центральной Европы (франкоязычную, франко-украиноязычную, франко-русскоязычную) междувоенной эпохи. Впервые в украинский журналистиковедческий дискурс на основании историко-библиографического исследования de visu введено шесть изданий. Сделано классификацию этих изданий, определены их функции и сформулированы перспективы исследования.

Ключевые слова: украинская иноязычная периодика, Центральная Европа, франкоязычная, франко-украиноязычная, франко-русскоязычная, газета, бюллетень, журнал.

In the paper it has been attempted to identify, systematize and analyze the Ukrainian foreign language periodicals of the Central Europe published in different languages (French-language, French-Ukrainian, French-Russian languages) of 1920—1930 s. For the first time six publications have been introduced into the Ukrainian journalism studies discourse on

the basis of their historical and bibliographical study. A classification of these periodicals has been made, their functions have been outlined and perspectives for the study have been formulated.

Key words: *the Ukrainian foreign language periodicals, Central Europe, French-language, French-Ukrainian, French-Russian, newspaper, bulletin, magazine.*

Актуальність теми статті зумовлена недостатньою дослідженістю, розробленістю цієї проблематики у вітчизняному та зарубіжному журналістикознавстві, зокрема історіографії української іншомовної преси міжвоєнної доби, та відповідно необхідністю всебічного, комплексного студювання зарубіжної української франкомовної преси країн Центральної Європи означеного періоду. Одним із головних чинників актуалізації цієї проблематики є новочасна європейська інтеграція України. Сучасність та перспективи євроінтеграційних (а де-факто — реінтеграційних) процесів нашої держави потребують вивчення внеску, ролі та значення закордонних іншомовних періодичних видань україніки для регенерації дипломатичних, культурних, літературних, наукових, релігійних, фінансово-економічних зв'язків із Європою. У ретроспективному вимірі чинник української франкомовної преси відіграв вагомий роль, адже французька мова впродовж 1920—1930-х рр. була мовою дипломатії, фінансово-економічних відносин, міжкультурного діалогу та транснаціонального літературознавчого й наукового дискурсу в Центральній Європі. Окрім того, використання французької мови в українській пресовидавничій діяльності на еміграції у вказаний період, вірогідно, було зумовлено й політичним чинником — намаганням заручитися підтримкою країн—членів Антанти, зокрема Франції, українських національно-державницьких прагнень.

Об'єкт дослідження — українська франкомовна та двомовна (франко-україномовна, франко-російськомовна) періодика країн Центральної Європи (Польща, Чехословаччина, Австрія) міжвоєнного періоду (1918—1939 рр.); **предмет** — редакційна політика, специфіка, змістово-тематична структура, домінанти та детермінанти контенту досліджуваних пресодруків. **Хронологічні межі:** 1920—1930-ті рр. **Мета** статті — здійснити ідентифікацію, хронологізацію, систематизацію та класифікацію масиву української преси зазначеного періоду, проаналізувати редакційну політику, домінанти та детермінанти її змістово-тематичного наповнення. У розвідці ви-

користано комплекс теоретичних, емпіричних і загальнологічних **методів**. Провідними методами у методології дослідження є загальнологічні (індукція, синтез), емпіричні (описовий), теоретичні (конкретно-історичний, кластерний аналіз).

Актуалізація проблематики дослідження знайшла своє відображення у зацікавленні українських та зарубіжних науковців франкомовними виданнями зарубіжної україніки — як періодичними, так і неперіодичними. З головних видань цієї тематики варто виокремити бібліографічні праці О. Вішки [4], М. Мартинюка [6], Є. Місила [7], Є. Ю. Пеленського [9], М. Савки [11], І. Яворського та О. Скабарницької [15], Ж. Шевченка [16], історіографічні дослідження С. Блавацького [1], О. Богуславського [2], Д. Будкова та Д. Веденєва [3], А. Животка [5], С. Наріжного [8], енциклопедичну статтю В. Маркуся [17], в яких фігурують українські іншомовні, зокрема франкомовні, пресодруки.

Однак у переважній більшості досліджень згаданих українських бібліографів та журналістикознавців містяться численні аберації й лакуни, що потребують суттєвого уточнення, виправлення та відповідно доповнення, доопрацювання і переосмислення ролі, значення та місця української франкомовної періодики країн Центральної Європи 1920—1930-х рр. в історії української журналістики та зарубіжній україніці на якісно новому рівні журналістикознавчого та історико-бібліографічного дискурсів. Причина цих помилок, зокрема у виході часописів, полягає гіпотетично в тому, що більшість авторів не здійснювали історико-бібліографічне дослідження періодики *de visu*, а покликалися на розвідки науковців, які працювали лише з наявними розрізненими номерами (випусками) видань.

Проблематичність виявлення «білих плям» української франкомовної періодики Центральноєвропейського регіону зумовлена також чинником дефіциту бібліографічних показників української іншомовної періодики Європи міжвоєнної доби. Винятками із цього можуть бути показники О. Вішки, М. Мартинюка, Є. Ю. Пеленського, Ж. Шевченка, які, однак, не претендують на системність, інклюзивність, прецизійність у бібліографуванні масиву періодичних видань зарубіжної україніки французькою мовою 1917—1921 рр. Як наслідок, компенсатором прогалин вітчизняної бібліографії зарубіжної україніки донині здебільшого залишаються зарубіжні бібліографічні науково-довідкові видання [7; 18].

У процесі науково-пошукової роботи у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника й зарубіжних бібліотек Європи та Америки (Слов'янська бібліотека Національної книгозбірні Чеської Республіки (Прага), Національна бібліотека Франції (Париж), Бібліотека Карлтонського університету (Оттава) та бібліографічної евристики, зокрема опрацювання іншомовної наукової літератури, нами ідентифіковано матрицю української франкомовної преси країн Центральної Європи міжвоєнного періоду. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що вперше в історії української журналістики у вітчизняний науковий обіг, журналістикознавчий дискурс вводяться нові, раніше не встановлені, відомості про українські франкомовні та двомовні (франко-україномовні, франко-російськомовні) пресодруки в країнах Центральної Європи зазначеного періоду: «**L'Ukraine**» (Відень, 1921—1922), «**Le Moniteur Ukrainien**» (Тарнів, 1923), «**L'Orient Libre**» (Прага, 1924—1925), «**Les Nouvelles du Bureau politique du Parti Ukrainien des socialistes revolutionnaires et du Parti Ukrainien radical a l'étranger**» (Варшава, 1925), «**L'Art Ukrainien moderne**» (Прага, 1925), «**Recueil des rapports: non-réguliers**» (Прага, 1925), «**Bulletin du Département des affaires étrangères de l'Union nationale des associations d'étudiants d'Ukraine (CESUS)**» (Прага, 1925—1928), «**Bulletin du Comité académique Ukrainien près la Commission internationale de coopération intellectuelle de la Société des nations**» (Прага, 1929—1931), «**Service de presse Ukrainienne**» (Прага, 1931). Операціоналізація результатів дослідження частини цих видань здійснена на основі історико-бібліографічного дослідження зазначеної періодики de visu.

Проблематика дослідження, наукові результати. Систематизувавши цю періодику за географією виходу впродовж 1920—1930-х рр., наводимо результати у географічно-хронологічній послідовності:

- Австрія: «**L'Ukraine**» (Відень, 1921—1922);
- Польща: «**Le Moniteur Ukrainien**» (Тарнів, 1923); «**Les Nouvelles du Bureau politique du Parti Ukrainien des socialistes revolutionnaires et du Parti Ukrainien radical a l'étranger**» (Варшава, 1925); «**Bulletin de la Commission pour l'étude des problèmes polono-ukrainienes**» (Варшава, 1935—1938);

• Чехословаччина: «**L'Orient Libre**» (Прага, 1924—1925); «**L'Art Ukrainien moderne**» (Прага, 1925); «**Recueil des rapports: non-reguliers**» (Прага, 1925); «**Bulletin du Département des affaires étrangères de l'Union nationale des associations d'étudiants d'Ukraine (CESUS)**» (Прага, 1925—1928); «**Bulletin du Comité académique Ukrainien près la Commission internationale de coopération intellectuelle de la Société des nations**» (Прага, 1929—1931); «**Service de presse Ukrainienne**» (Прага, 1931).

Отже, найбільше репрезентовані українською франкомовною пресою вказаного періоду Чехословаччина та Польща. І це об'єктивно з огляду на конкретні історичні обставини функціонування досліджуваної періодики у зазначених країнах. У цьому контексті можна простежити певну закономірність: якщо для еволюції української франкомовної періодики Чехословаччини 1920-х рр. характерні відносна інваріантність, прогнозованість, сталість, то аналогічній періодиці українських видавців у Польщі властива певна непередбачуваність у розвитку. При цьому варто зауважити, що попри ідейно-політичну, змістово-тематичну відмінність переважна більшість українських франкомовних видань країн Центральної Європи орієнтувалися на спільну цільову аудиторію свого інформаційного продукту — західноєвропейську громадськість, зокрема представників ЗМІ, інтелігенцію, академічну спільноту та студентство. Цей «спільний знаменник» адресації інформаційно-комунікативної діяльності й визначив багато в чому використання саме французької мови для комунікації із релевантним читацьким контингентом.

Для хронологізації викладу результатів, проблематики дослідження доцільно розглянути насамперед двомовну (французькою та українською мовами) громадсько-політичну газету «L'Ukraine = Україна» (Відень, 1921—1922), яка була створена з ініціативи Політичного комітету національної України. Перший номер цього часопису вийшов у світ 25 листопада 1921 р., а останній наявний (№ 4(8) датований 25 квітня 1922 р.

Редактором видання був Іван Козакевич. Як задекларував видавець, «отсей орган преси буде голосом українських громадян і патріотів, погрунтованих на широких і цілком певних інформаціях з України і на безперервних безпосередніх зв'язках з нею, щоб оповіщати культурний світ про всі цілком певні дані про кошмарні обста-

вини, в яких нині мусить проживати Український Нарід та передати світові про ті стремління ввійти в його коло бажаним членом, яким тільки й живе нині душа Українського Народу і яким він нарешті переможе ворога й притягне до себе другів. На передодні-ж сього священного моменту, може вже недалекого, другим капітальним і невідкладним завданням цього органу повинна бути підготовка до найповнішої й безповоротної ліквідації того первотворного хаосу, в яким з самого упадку царату мучиться Україна і приступлення нарешті до дійсного державного будівництва в новій вільній Україні згідно з ідеалами й намірами Українського Народу. Для більш широкого й легкого розповсюдження справжніх даних про Україну між закордонними колами, отсей орган поруч з українським текстом містить французський переклад» (Від Політичного Комітету Національної України. — 1921. — № 1). Окрім Австрії, видання розповсюджувалося у Польщі, Німеччині, Чехословаччині, Румунії, Югославії, Франції, Бельгії, Італії, Великобританії, США, Японії, що свідчило про його міжнародний характер.

Специфікою газети було те, що, хоча вона декларувала свій національний характер та україноцентричну спрямованість, де-факто це був закамouflований інформаційно-пропагандистський інструмент польських та французьких розвідувальних служб в Австрії на початку 1920-х рр. Аргументами вірогідності пропонуваної тези можна трактувати й задекларовані видавцем головні цілі комітету: «...звільнення Українського народу і всієї території України від окупованих її большевиків, відродження суверенної Української Національної Демократичної Республіки, **вступлення цієї Республіки до складу Антанти і союз її з Францією і Польшею** (виділення наше. — С. Б.)» (Від Політичного Комітету Національної України. — 1921. — № 1). Видавцями цього пресодруку були видатні українські військовики: С. Чернушенко-Сагайдачний та генерал О. Греків, які знаходилися на підпільній, таємній службі французької і польської розвідок у той період [13, с. 57].

Редакційна політика видання спрямовувалася на виконання низки поставлених перед ним функцій, насамперед на всебічне, оперативне та систематичне інформування про тогочасне суспільно-політичне становище в Україні, рух опору, зокрема українського селянства, проти більшовицької влади на початку 1920-х рр.,

гостру критику альтернативних національних інститутів влади в Україні, особливо монархічного спрямування, адептів гетьмана П. Скоропадського.

Проблематичність комплексного, ґрунтовного дослідження української франкомовної періодики Австрії, ідентифікації відповідних пресодруків французькою мовою зазначеного періоду зумовлена чинником дефіциту релевантної наукової та науково-популярної літератури із цього питання. Єдине друковане джерело з цього питання англійською мовою — енциклопедична стаття-розвідка В. Маркуся «The Press and information bureaus abroad» в англomовній Encyclopedia of Ukraine [17] — не дає вичерпних відповідей на поставлені запитання і не містить точних відомостей про весь комплекс української франкомовної періодики Австрії першої половини ХХ ст., роки виходу, редакторів та видавців видань. Цей чинник відповідно ускладнює з'ясування хронологічних меж виходу періодичних видань у державі. Як було зазначено В. Маркусем, «у міжвоєнний період уряд у вигнанні ЗУНР заснував пресові бюро у Відні; очолюване В. Біберовичем, пресове бюро функціонувало із початку 1920 до березня 1923 р.» [17, р. 214]. У 1921 р. у Відні було створене Західноукраїнське товариство Ліги Націй під керівництвом Р. Перфецького. За відомостями, поданими в науково-довідковому виданні — путівнику фондами Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), ця організація здійснювала інформаційно-пропагандистську діяльність за кордоном, зокрема, видавала бюлетені та часописи [14, с. 280]. Гіпотетично можна припустити, що Західноукраїнське товариство Ліги Націй випускало франкомовний бюлетень у Відні, який може бути наявний у зібраннях архіву ЗУНР при соборі Св. Софії у Римі.

Українська франкомовна та двомовна (французькою та українською мовами) періодика Польщі повоєнної доби репрезентована трьома виданнями. На відміну від Чехословаччини та Австрії, пресовидавнича діяльність українців іншими мовами, зокрема французькою, у Польщі впродовж 1920-х рр. здійснювалася в несприятливих умовах обструкціонізму, як-от у формі цензурних обмежень. Першим українським франкомовним пресодруком у Польщі можна вважати місячник-ревію «**Le Moniteur Ukrainien: Revue mensuelle**», який виходив у світ у Тарнові 1923 р. Як зазначено в історико-бібліо-

графічних працях відомих українських дослідників емігрантської преси О. Вішки та М. Мартинюка, жоден примірник цього видання не зберігся. У процесі науково-пошукової роботи у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника нами віднайдено наявний перший номер цього журналу, датований січнем—лютим 1923 р. Відповідальним редактором пресодруку був Е. Слободян. Як вдалося дослідити, це ревью було створено з ініціативи Тарнівського відділу Українського Центрального Комітету в Польщі та Товариства друзів Франції у Тарнові. Мета часопису полягала у «забезпеченні світу точною і послідовною інформацією про стан справ в Україні, причини кривавих ускладнень у Східній Європі і політичне життя української еміграції» («Aux lecteurs» [«До читачів»]). Журнал призначався головно для розповсюдження серед зарубіжної читацької аудиторії, зокрема у Франції.

Типологічна специфіка цього видання визначила ключові жанрові особливості відображення об'єктивної дійсності, детермінанти і домінанти контенту. На сторінках ревью друкувалися оглядові матеріали про історію національно-визвольних змагань та рух опору в Україні («22 I 1918 — 22 I 1923; Les insurrections en Ukraine» [«22 I 1918 — 22 I 1923; Повстання в Україні»]). В центрі уваги редакції перебувала й тогочасна ситуація в УРСР («Non, l'operette n'est pas morte!» [«Ні, оперета ще не померла!»]).

Міжнародна проблематика висвітлювалася крізь призму перспектив вирішення українського питання («Les conferences et les affaires d'Orient» [«Конференції і справи Сходу»]).

Пресодрук містив рубрики: «En Ukraine» (хроніка подій у радянській Україні), «En Exil» (політичне й культурне життя українських емігрантів у Європі), «Informations diverses» (різні повідомлення про події в УРСР та Галичині), «Bibliographie» (книговидавничі новинки про українське питання).

Із виданням тісно співпрацювали Володимир Мурський і В. Соловій. Редакція мала кореспондентів у Європі та США.

За відомостями, поданими у згаданих працях Є. Місила та О. Вішки, того ж (1923) року Український Центральний Комітет видавав у Варшаві франкомовне видання «Les Questions Minoritaires» [«Питання меншин»]. Насправді цей часопис, тримісячне ревью, виходив друком у столиці Польщі впродовж 1928—1937 рр., а аналіз персонального складу редколегії, ідейно-політичного спрямування,

редакційної політики, змістово-тематичного наповнення дає змогу зробити висновок про його приналежність до національної бібліографії польської преси.

У контексті актуалізації питань захисту громадянських і політичних прав та свобод національних меншин, зокрема українців, у Польщі міжвоєнної доби варто згадати й видавання у Варшаві 1927 р. журналу «Natio» — ревію із національних питань у Польщі. Як зазначає Л. Сніцарчук, «ініціатива створення “Natio” належала депутатам польського Сейму — очільнику Української парламентарної репрезентації Дмитру Левицькому та засновнику Блоку національних меншин Ісааку Грюнбауму. Редакційний комітет очолив Павло Лисяк, відомий уже на той час юрист, журналіст, політичний діяч, медіадосвід якого не викликав заперечень... Співредактором журналу був призначений Кароль Аріо, німець за походженням, українець за ментальністю» [12, с. 348]. Полілінгвальний характер зазначеного видання (його тексти друкувалися польською, німецькою, французькою та англійською мовами) унеможливило включення його в об'єкт дослідження.

Українська франко-україномовна громадсько-політична преса Польщі середини 1920-х рр. репрезентована виданням «**Les Nouvelles du Bureau politique du Parti Ukrainien des Socialistes revolutionnaires et du Parti Ukrainien Radical à l'étranger**» (Варшава, 1925), яке наявне у фондах Національної бібліотеки Франції. Перших два номери пресодруку вийшли п. н. «Вісти Українського Центрального Комітету Української Партії соціалістів-революціонерів та Української Радикальної Партії за кордоном». Відсутність доступу до цього видання із об'єктивних причин поки що унеможливило його повноцінне історико-бібліографічне дослідження *de visu*.

Як стверджує український історик О. Піх, складні, контраверсійні відносини між українцями та поляками у міжвоєнний період зумовили пошук нових організаційних форм вирішення актуальних проблем двосторонніх відносин між цими народами. Лібералізація польського законодавства, суспільно-політичного життя та зміна ставлення офіційної польської влади до інтелектуальної діяльності українських емігрантських організацій у Польщі спричинили кардинальні трансформації у географії пресовидавничої діяльності українських академічних інститутів, наслідком чого стало перенесення їх із Праги до Варшави наприкінці 1920-х рр.

Так, 1930 р. у Варшаві був заснований Український науковий інститут (хоча де-факто він розпочав працю ще 1928 р.), який проводив свою діяльність у межах роботи тематичних комісій і семінарів. Однією з найважливіших, у рамках якої відбувалася інтенсивна кооперація українських і польських учених, була комісія з дослідження українсько-польських проблем [10, с. 513]. Створюючи комісію, наукова організація звернулася до української і польської інтелігенції із закликом взяти активну участь у її роботі. Зокрема, в друкованому органі Інституту — франкомовному виданні «Bulletin de la Commission pour l'Étude des Problèmes Polono-Ukrainiens» (Варшава, 1935—1938) — акцентувалося, що попри політичні перипетії останніх десятиліть та напруженість, яка неодноразово виникала у відносинах Польщі та України, вони «мають у своїй історії впродовж століть багато спільних сторінок, дослідження яких має важливе значення для майбутнього обох народів, яким долею судилося бути сусідами. Завданням часу стає потреба дати відповідь на назрілі проблеми, що їх висунула історія у наших відносинах. Об'єктивні наукові дослідження політичних, літературних, культурних та економічних взаємовідносин дозволять визначити суттєві та вторинні складові проблеми, а також уникнути старих помилок» (1935. — № 1) [10, с. 514]. Як нам вдалося з'ясувати, упродовж 1935—1938 рр. вийшло у світ п'ять номерів цього наукового франкомовного бюлетеня.

На відміну від Польщі, українська іншомовна преса Чехословаччини досліджуваного періоду характеризувалася плюралізмом видань (5) та гетерогенністю їхнього змістово-тематичного спрямування. Такий контраст у кількості пресодруків був зумовлений насамперед політичними обставинами, зокрема кардинальною різницею у ставленні офіційної чехословацької та польської влади до пресовидавничої діяльності української еміграції — від «режиму найбільшого сприяння» в Чехословацькій Республіці для ведення інформаційно-пропагандистської кампанії щодо захисту та відстоювання національно-державницького порядку денного, обговорення актуальних питань наукового поступу, співпраці із західноєвропейськими вченими — до обструкціонізму в цьому плані у Другій Речі Посполитій. Окрім того, інтенсивне формування та функціонування української іншомовної преси у цій країні було

зумовлене також суспільно-політичним фактором, зокрема масовою еміграцією української інтелігенції, науковців, студентства із Галичини та Наддніпрянської України до Чехословаччини після поразки Національно-визвольних змагань 1917—1921 рр.

У структурі української громадсько-політичної періодики Чехословаччини 1920-х рр. особливе місце займає франко-російськомовний журнал «**L'Orient Libre**» [«Вільний Схід»] (Прага, 1924—1925), який був заснований з ініціативи Об'єднання студентів-емігрантів народів Сходу Європи і провідну роль в якому відігравали українські студенти-емігранти із Наддніпрянщини. Членами редакційного комітету цього видання були М. Мухін, С. Саакіян, М. Туган-Барановський.

Часопис ставив перед собою мету «об'єднати студентські організації різноманітних національностей, які проживають на великому просторі Сходу Європи... Грунтуючись виключно на визнанні за кожною національністю повного права на суверенітет, ми пропагували ідею братерського зближення цих національностей як рівних з рівними, які не подумують про яке-небудь панування однієї нації над іншою» (Наши цели. — № 4/5).

Рефреном у низці статей цього журналу звучала критика російського імперіалізму і шовінізму щодо національних прагнень поневолених націй Східноєвропейського регіону, зокрема українців (Маланюк Е. Пора понять; По поводу «извращения»; Торосян С. Армения и Россия. — № 3; Маланюк Е. Дела советские; Аіолло Г. Малоросс и Великоросс. — № 4/5). В окремих матеріалах обговорювалася конфігурація міжнаціональних відносин росіян та інших східноєвропейських народів (Шелухин С. Во имя свободы. — № 1; От лжи к истине. — № 3, 4/5). З цього приводу редакція вела полеміку з російськими емігрантськими виданнями у Європі (*L'Orient Libre* в русской печати. — № 3; Безнадежно. — № 4/5).

Лейтмотивом виступів різних авторів було відстоювання права на самовизначення поневолених народів Східної Європи у національних державах із дотриманням принципів міжнародного права та збереження територіальної цілісності в їхніх етнографічних межах (Аіолло Гр. Г. Союз народов Востока Европы. — № 1; Саакіян С. После Лозанны. — № 3). У цьому контексті у журналі публікувалися програмні документи відповідних організацій (Декларация Армянской революционной партии «Дашнакцутюн». — № 4/5),

вміщувалися публіцистичні статті про статус-кво та перспективи вирішення національного питання у Східноєвропейському регіоні (Современное положение народов Востока Европы и перспективы на будущее. — № 4/5).

На сторінках часопису друкувалися оглядові матеріали про національно-визвольні змагання кавказьких народів і їхній рух опору більшовицько-російській владі (О. Восстание в Грузии. — № 3; Наирци Л. 18-е февраля; День траура... — № 4/5). У виданні вміщено некролог, присвячений пам'яті студентів — борців за незалежність Грузії (Памяти погибших. — № 4/5), та вірш В'ячеслава Лашенка (у вільному перекладі з української) (Sakartvelos (Грузии). — № 4/5).

У журналі публікувалися проблемні статті про тогочасні організаційні процеси і тенденції розвитку студентського руху кавказьких країн, висвітлювалися їхні роль та внесок у національно-демократичні процеси у Грузії (En Georgie [У Грузії]. — № 2), Вірменії (Les étudiants Arméniens [Вірменські студенти]. — № 2), Білорусі (Белоруссия. — № 4/5). На сторінках видання вміщувалися статті про проблему створення українського університету в Польщі (L'embarras des projets. — № 2), тогочасний стан середньої та вищої освіти у Білорусі (L'Instruction publique en Ruthénie Blanche [Народна освіта у Білорусі]. — № 2).

За відомостями, які наводить у своєму дослідженні британсько-українська дослідниця К. Стаднік [19], у Празі 1925 р. виходив друком збірник «Recueil des rapports: non reguliers» [«Збірник доповідей: нерегулярно»]. Фундатором цього видання, зазначає автор, був Комітет українських студентів у Празі.

Черговим етапом у пресовидавничій діяльності українських студентських організацій на еміграції став вихід у світ франкомовного бюлетеня департаменту із закордонних справ Центрального союзу українського студентства (ЦЕСУС) п. н. «Bulletin du Departement des Affaires Etrangeres de l'Union Nationale des Associations d'etudiantes d'Ukraine (CESUS)»* (Прага, 1925—1928), матеріали якого друкувалися головно французькою, а частково — англійською та німецькою мовами. Полілінгвальний характер цього бюлетеня, на наш погляд,

---

* *Наявність у фондї:* NKCR: 1925 — № 4/5, 6—9, 1926 — № 9—11, 17, 1927 — № 21, 1928 — № 22/23.

був зумовлений тим, що він призначався не тільки для франкомовної, а й німецькомовної та англкомовної аудиторії у Західній Європі, а його розповсюдження здійснювалося опосередковано — через українських студентів у різних західноєвропейських країнах.

Перший наявний номер (4/5) цього бюлетеня датовано травнем—червнем 1925 р., останній (№ 22/23) вийшов друком у січні—лютому 1928 р. Від листопада 1926 р. до грудня 1927 р. у видаванні бюлетеня тривала більш ніж річна перерва, спричинена браком матеріальних ресурсів. Однак на конгресі українського студентства наприкінці листопада 1927 р. було ухвалено рішення про продовження випуску бюлетеня для зарубіжної студентської молоді (*Avant-propos* [Вступне слово]. — 1927. — № 21).

Чільне місце на сторінках видання відводилося всебічному висвітленню організаційних процесів (як-от поданню інформаційних звітів про підсумки третього звичайного конгресу студентів України у Прібрамі), репрезентації роботи вищих керівних органів українського студентства на еміграції, зокрема в Чехословаччині, консолідації їх навколо ЦЕСУСу, функціонування афілійованих із ЦЕСУСом студентських товариств у Німеччині («*Sousonde*»), Польщі, Румунії та Австрії, співпраці між українським студентством та міжнародною університетською федерацією Ліги Націй і т. ін.

У бюлетені також опубліковано витяги з економічних доповідей, поданих на Женевській конференції, про самопомогову діяльність українських студентів, зокрема роботу українського студентського кооперативу «Самопоміч», про роль і значення фінансової допомоги європейського студентства українському.

На сторінках видання опубліковано пізнавальні статті про генезу, становлення та історичну еволюцію українського студентського руху — як в Україні, так і за кордоном, зокрема у європейських країнах упродовж XIX — на початку XX ст., пресовидавничу діяльність українських студентських громад, організацій у Наддністрянській і Наддніпрянській Україні та за кордоном — у країнах близького зарубіжжя, зокрема Центральноєвропейському регіоні, оглядові матеріали про роботу українських економічних закладів вищої освіти у Чехословаччині (Українська сільськогосподарська академія у м. Подебради).

Під рубрикою «*Chronique*» [«Хроніка»] друкувалися хронікальні замітки про роботу різноманітних українських студент-

ських товариств, спілок у різних регіонах та країнах світу: Бельгії, Австрії, Німеччині, Франції, Польщі, Чехословаччині, Югославії, Китаї, Індонезії та африканських країнах, із акцентуацією на Наддніпрянській та Наддністрянській Україні, висвітлювалася хроніка подій у громадсько-політичному житті української еміграції західноєвропейських країн, зокрема судовий процес над убивцею С. Петлюри — Шварцбардом.

Окреме місце в структурі української зарубіжної періодики Чехословаччини та загалом країн Центральної Європи посідає кластер мистецької преси, зокрема журнал «L'Art Ukrainien Moderne = Сучасне українське мистецтво: Les Artistes du Studio de Prague» (Прага, 1925), який видавав Український громадський видавничий фонд. Часопис був створений для популяризації українського мистецтва, ознайомлення західноєвропейської інтелігенції та широкої громадськості із зразками мистецьких творів п'ятьох видатних представників Української студії пластичного мистецтва у Празі на їхній інавгураційній експозиції у столиці Чехословаччини восени 1924 р. Відповідно домінантне місце у контенті видання надавалося поданню репродукцій творів різних видів мистецтва українських митців: І. Кулеця, С. Мако, І. Мозалевського, К. Стаховського, С. Тимошенка.

Знаковою віхою в українському пресовидавничому русі французькою мовою в Чехословаччині міжвоєнного періоду став вихід у світ науково-популярного бюлетеня Українського академічного комітету при Міжнародній комісії інтелектуальної співпраці Ліги Націй п. н. «**Bulletin du Comité académique Ukrainien près la Commission internationale de coopération intellectuelle de la Société des Nations**» [«Бюлетень Українського академічного комітету при Міжнародній комісії інтелектуальної співпраці Ліги Націй»] (Прага, 1929—1931). Як зазначалося у редакційній статті дебютного номера видання, «об'єднуючи працю різних українських культурних інституцій, Академічний комітет за посередництвом Міжнародної комісії інтелектуальної співпраці при Лізі Націй підтримує відносини із цивілізованим світом. Цей бюлетень має за мету інформувати про життя українських наукових і культурних інституцій за кордоном, а також про діяльність Українського Академічного Комітету» (Préface [Передмова]. — 1929. — № 1).

На сторінках видання друкувалися пізнавальні статті про історію створення Українського академічного комітету, мету та завдання діяльності цієї неполітичної організації («створити центр для організації українських наукових сил з метою розширити відносини українських наукових кіл із зарубіжним науковим світом і зробити внесок цими відносинами у створення нових українських наукових інституцій, так само як і розвитку тих, які вже існують; він головно займається тим, що сприяє українським науковим працівникам у їхніх наукових проектах, організовує наукові конгреси та публікує наукові праці»), функції, перспективи на майбутнє, персональний склад, зокрема характеристики різних науковців та громадсько-політичних діячів України на еміграції у Чехословаччині.

Завершальним етапом в українській франкомовній пресовидавничій кампанії у Чехословаччині 1920—1930-х рр. можна вважати інформаційні бюлетені Української пресової служби, які виходили у Празі 1931 р. як французькою («Service de Presse Ukrainienne»), так і англійською («The Ukrainian Press Service») мовами. Їхнім редактором був Е. Голіцинський. Як зазначала редакція у вступному слові до першого номера, «маючи на увазі інтереси пригнобленого українського народу, демократії і міжнародного миру і ґрунтуючись на справжніх і перевірених відомостях, ми хочемо поінформувати цивілізований світ про умови життя українського народу в цю годину. Ми хочемо вірити, що світова громадська думка зробить свій внесок у справедливе та демократичне вирішення українського питання. Наша платформа — це найширша демократія, наша мета — це єдність та незалежність України відповідно до волі найширших мас українського народу» (Avis au lecteur [Повідомлення читачу]. — 1931. — № 1). Домінантне місце на сторінках видання надавалося пізнавально-просвітницьким матеріалам про Україну, присвяченим популяризації української проблематики, зокрема історичних аспектів її національно-визвольних змагань та державницьких процесів серед франкомовної читацької аудиторії (La question Ukrainienne [Українське питання]. — 1931. — № 1).

Окрім цього, у виданні в оперативній хроніці подій, рубрикованих за територіальним критерієм, знайшли своє відображення тогочасні суспільно-політичні, освітянські процеси у регіонах Польщі, Чехословаччини і Румунії, населених українцями, та в УРСР.

Висновки і перспективи дослідження. Підсумовуючи результати емпіричного дослідження української франкомовної, франко-україномовної та франко-російськомовної періодики країн Центральної Європи, можна зробити низку висновків та умовиводів із цієї проблематики. Передусім вперше у вітчизняний журналістико-знавчий дискурс на підставі історико-бібліографічного дослідження *de visu* введено такі видання: «Le Moniteur Ukrainien» (Тарнів, 1923), «L'Art Ukrainien moderne» (Прага, 1925), «Recueil des rapports: non-reguliers» (Прага, 1925), «Bulletin du Département des affaires étrangères de l'Union nationale des associations d'étudiants d'Ukraine (CESUS)» (Прага, 1925—1928), «Bulletin du Comité académique Ukrainien près la Commission Internationale de coopération intellectuelle de la Société des Nations» (Прага, 1929—1931), «Service de presse Ukrainienne» (Прага, 1931). Ідентифіковані, систематизовані та простудійовані пресодруки є важливим, а інколи незамінним, унікальним джерелом історіографічних відомостей, які дають змогу висвітлити та розкрити діяльність українських академічних, громадських, молодіжних (головно студентських), мистецьких та політичних організацій на еміграції у Центральноєвропейському регіоні для українських і зарубіжних вчених, зокрема журналістикознавців, істориків, політологів, дослідників міжнародних відносин і мистецтвознавців.

По-друге, цей масив зарубіжної української періодики 1920—1930-х рр. можна інтерпретувати, на відміну від еміграційної україномовної преси, як свідчення інтегрованості української преси у європейський інформаційно-комунікативний простір у діахронії.

По-третє, у комплексі цієї періодики виокремлюємо та класифікуємо за змістово-тематичним спрямуванням три головних типи видань: громадсько-політичні газети, інформаційні бюлетені та збірники, які виконували відповідно різні функції: інформаційну — всебічного, оперативного та об'єктивного ознайомлення західноєвропейської громадськості із національно-державницькими прагненнями українського народу, суспільно-політичним *status quo* в тогочасній Україні — як Наддністрянській, так і Наддніпрянській, з діяльністю громадсько-політичних та політичних організацій українців на еміграції; консолідаційну — згуртування українських еміграційних товариств, організацій у країнах Центральної Європи; культурологічну — популяризації наукових досягнень, напрацювань, творів мистецтва українців; комунікативну — транснаціо-

нальної комунікації між українськими та західнослов'янськими вченими. Домінантне місце у масиві цієї преси належало виданням інформаційного характеру.

По-четверте, досліджувана періодика характеризувалася гетерогенністю змістово-тематичного наповнення та корелятивністю в ідейно-політичному спрямуванні. У формуванні, еволюції і трансформації цієї преси простежено спільні тенденції та закономірності розвитку, які мають транснаціональні та позачасові особливості: короткотермінове функціонування пресодруків (за винятком академічних видань), нерегулярність виходу у світ, вузька цільова аудиторія та відповідно невисокий показник читабельності.

Перспективи дослідження передбачають проведення подальшої науково-пошукової роботи із метою виявлення української франкомовної періодики означеного регіону міжвоєнної доби, зокрема бюлетенів романо-германськими мовами Західноукраїнського товариства при Лізі Націй у Відні; здійснення довготермінового транснаціонального компаративного вивчення української франкомовної періодики Центральної Європи міжвоєнної доби; формування топографічного та іменного покажчиків; студіювання цієї періодики як важливого джерела про діяльність українських емігрантських організацій за кордоном, їхні зв'язки та співпрацю із зарубіжними громадсько-політичними діячами, науковцями, літераторами, митцями із метою моделювання та прогнозування перспектив двостороннього співробітництва між Україною та країнами Центральноєвропейського регіону.

1. *Блавацький С.* Українська франкомовна періодика Європи доби Національно-визвольних змагань (1917—1921 рр.): ідентифікація, систематизація, хронологізація / Сергій Блавацький // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. — Л., 2013. — Вип. 3(21). — С. 88—119.
2. *Богуславський О. В.* Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії : монографія / О. В. Богуславський. — Запоріжжя, 2008. — 452 с.
3. *Будков Д.* Слово правди про Україну: міжнародна інформаційна діяльність Української держави 1917—1923 рр. : монографія / Дмитро Будков, Дмитро Веденєєв. — К. : К.І.С., 2004. — 204 с.
4. *Вішка О.* Преса української еміграції в Польщі (1920—1939 рр.) : іст.-бібліогр. дослідж. / Омелян Вішка. — Л., 2002. — 480 с.

5. *Животко А.* Історія української преси / Аркадій Животко. — Мюнхен, 1989—90. — 334 с.
6. *Мартинюк М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914—1939 рр.) : матеріали до бібліогр. / Микола Мартинюк. — Л., 1998. — 298 с.
7. *Місило Є.* Бібліографія української преси в Польщі (1918—39) і Західно-Українській Народній Республіці (1918—19) / Євген Місило. — Едмонтон ; Альберта, 1991. — 245 с.
8. *Наріжний С.* Українська еміграція: Культурна праця української еміграції 1919—1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої) / Симон Наріжний. — К., 1999. — 272 с.
9. *Пеленський Є. Ю.* Бібліографія української бібліографії. Ucrainica в західно-європейських мовах : вибр. бібліогр. / Євген Юлій Пеленський. — Едмонтон, 1990. — 112 с.
10. *Піх О.* Українсько-польські наукові відносини у міжвоєнний період / Олег Піх // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Л., 2013. — Вип. 23. — С. 509—516.
11. *Савка М.* Періодичні видання українських студентів у Празі (20—30-ті рр. ХХ ст.) / М. Савка // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Л., 1998. — Вип. 5. — С. 208—219.
12. *Сніцарчук Л. В.* Журнал «Natio» як консолідаційна медіаплатформа національних меншин у Польській державі (1927 р.) / Л. В. Сніцарчук // Наукові записки Інституту журналістики. — К., 2014. — Т. 56. — С. 347—352.
13. *Тинченко Я.* Генерал Олександр Греків: військова діяльність і доля / Ярослав Тинченко // З архівів ВУЧК—ГПУ—НКВД—КГБ. — К., 2001. — № 2/17. — С. 51—59.
14. Центральний державний історичний архів України : путівник / авт.-упоряд.: О. Гневишева, У. Єдлінська, Д. Пельц [та ін.]. — Л. ; К., 2001. — 387 с.
15. The Batchinsky Collection Carleton University Library. Finding Aid / prepared by J. S. Jaworsky and O. S. A. Szkabarnicki ; edited by J. Palin. — Edmonton, 1995. — 101 p.
16. *Chevchenko J.* Ukraine: Bibliographie des ouvrages en francais XVIIe — XXe siècles / Jacques Chevchenko ; préface de W. Kosyk. — Paris, 2000. — 219 p.
17. Encyclopedia of Ukraine. — Toronto ; Buffalo ; London, 1993. — Vol. 4. — P. 213—215.
18. Práce Ruské, Ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu (Bibliographie s biografickými údaji o autorech) / bibliografii zpracovaly Zdenka Rachůnková a Michaela Řeháková. — Praha, 1996. — Díl 1, svazek 3. — S. 930—931.

19. Stadnik K. Ukrainian emigrant organizations and their periodicals issued in inter-war Czechoslovakia [Електронний ресурс] / Kate Stadnik // Population displacement in Eastern Europe&the USSR in the 20 century. — Режим доступу: http://www.nottingham.ac.uk/~ahzpop/resources/stadnik_emigrants.php#2.

Роман Бліхарський

УКРАЇНСЬКА РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНА ПРЕСА В ГАЛИЧИНІ
ПЕРІОДУ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1804—1867 pp.):
ЗАРОДЖЕННЯ ТА ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНІ ДОМІНАНТИ

Досліджено питання зародження та становлення української релігійної періодики в Галичині першої половини XIX ст. у суспільно-політичному контексті доби. Розглянуто ідею видавання «Бібліотеки бесід духовних» як спробу заснувати українську національну релігійну пресу. Окреслено особливості змістового наповнення часопису «Поученіа Церковныа».

Ключові слова: релігійно-церковна преса, Українська греко-католицька церква, Австрійська імперія, Галичина, Головна Руська Рада, «Зоря Галицка», релігія, християнство, богослов'я, гомілетика, катехізис, народна мова, нація, правопис.

Исследован вопрос зарождения и становления украинской религиозной периодики в Галиции первой половины XIX в. в общественно-политическом контексте эпохи. Рассмотрена идея издания «Бібліотеки бесід духовних» как попытка основания украинской национальной религиозной прессы. Определены особенности содержательного наполнения издания «Поученіа Церковныа».

Ключевые слова: религиозно-церковная пресса, Украинская греко-католическая церковь, Австрийская империя, Галиция, Главная Русская Рада, «Зоря Галицка», религия, христианство, богословие, гомілетика, катехизис, народный язык, нация, правописание.

The question of origin and formation of the Ukrainian religious periodical press in Galicia of first half of the XIX century in a sociopolitical context of the era has been investigated.

The idea of the edition «Byblyoteka besyd duhovnih», as an attempt of the initiation of the Ukrainian national religious press, has been considered. The features of content of the edition «Poucheniya Cerkovnyya» have been defined.